

KRATEK ORIS PRAVA ČLOVEKOVIH PRAVIC KOT NOVE PRAVNE DISCIPLINE

**LUJO
BAVCON**

Pojem človekovih pravic pri nas in tudi drugje po svetu uporabljajo v različnih zvezah in pomenih, pa tudi z različnimi nameni, ki so pogosto v nasprotju z bistvom te pojmovne kategorije. To se dogaja praviloma takrat, kadar se pojem človekovih pravic spremeni v ideološko in politično geslo. Seveda ne moremo zanikati učinkovitosti tega gesla v družbenopolitičnih gibanjih in spopadih v zahodnem delu sveta v zadnjih dvestopetdesetih letih. Kdo bi mogel prezreti zgodovinski pomen Virginijske deklaracije o pravicah iz leta 1776 in Deklaracije o pravicah človeka in državljana, ki jo je leta 1789 razglasila francoska revolucija. Tudi če bi zanemarili političnomobilizacijsko moč te deklaracije za evropski prostor, nikakor ni mogoče prezreti dejstva, da je spodbudila nastanek ustav in s tem prehod pojma človekovih pravic iz sfere moralne in politične filozofije v sfero prava. Od tedaj dalje poteka tudi zapleteni, protislovni, zdaj bolj in zdaj manj krvav proces nastajanja prava človekovih pravic kot nove discipline notranjega in mednarodnega prava.

Ljubo Bavcon
je redni profesor
za kazensko pravo
na Pravni fakulteti
Univerze
v Ljubljani,
Trg osvoboditve 1,
61000 Ljubljana.

Človekove pravice in politika

Preden se lotim poskusa, da bi v obliki kratke skice prikazal današnjo podobo prava človekovih pravic, se mi zdi potrebno napraviti nekaj razmejitev. Prav gotovo je najtrši oreh razmejitev med političnoinstrumentalnim in vrednotnim ter pravnim pojmovanjem človekovih pravic. Takšna razmejitev je praviloma mogoča le za nazaj, ko se pokaže, za kaj je uporabnikom tega političnega gesla v političnih spopadih pravzaprav šlo, ali samo za osvojitve oblasti ali za uveljavitev vseh ali vsaj nekaterih človekovih pravic in temeljnih svoboščin. O tem prav zgovorno pripovedujeta nedavna zgodovina in sedanjost. Tako rekoč čez noč je razpadel poprej na videz nezlomljivi sistem vzhodnoevropskega realnega socializma in pri tem je imelo politično geslo o človekovih pravicah izjemno veliko politično mobilizacijsko moč. Toda, po spremembi režimov, je postkomunistične države zajel val nacionalizma, ksenofobije in ideološke ter politične nestrpnosti, kar je v najglobljem nasprotju z bistvom človekovih pravic. Tudi če upoštevamo, da se plemenite ideje "revolucionarjev" ponavadi in neodvisno od njihove volje, uresničijo kot njihova tragična karikatura, ostaja dvom, ali je vsaj nekaterim "revolucionarjem" v

resnici šlo za uveljavitev človekovih pravic ali pa so to geslo samo zlorabili za to, da so se dokopali do oblasti. Ko so bili s padcem enostrankarskega in enoumnega totalitarnega režima ustvarjeni pogoji za uveljavitev prava človekovih pravic, se je pokazalo, da nove oblastnike njihovo dejansko uveljavljanje prav tako moti, kot je motilo prejšnje. Lahko je s piedestala opozicije uporabljati geslo o človekovih pravicah kot sredstvo boja za oblast ali zoper obstoječo oblast, zelo težko pa je s piedestala oblasti priznavati človekovim pravicam v posameznih primerih in na sploh položaj nadideološke, nadpolitične in nadnacionalne vrednote. Na tem izpitu je že v nekaj letih po padcu berlinskega zidu spodrsnilo kar številnim nekdanjim borbem za človekove pravice, potem ko so prišli na oblast.

Toda tudi sicer je razmejitev med politično instrumentalnim in vrednotnim pojmovanjem (človekove pravice so same sebi namen in cilj) človekovih pravic precej zapleteno opravilo. Pogoj za to, da bi bile človekove pravice v kaki državi vsaj praviloma spoštovane in učinkovito zavarovane z ustreznimi pravnimi mehanizmi, je obstoj in delovanje države, oblasti, in sicer takšne njene politične in ustavnopravne ureditve, ki se ji na kratko reče demokratična pravna država. Takšna država je po zdaj veljavni določitvi politično pluralna in parlamentarna država, tu pa gre za vprašanja in probleme, ki so eminentno politični. Predpostavka takšne države je obstoj in svobodno politično delovanje različnih interesnih možnosti. Zato je zanjo značilen nenehen spopad za oblast in prevlado, nenehno rušenje in vzpostavljanje ravnotežja gospodarske in politične moči med političnimi strankami. Zato, da se na takšnih premisah utemeljeni politični sistem ne bi znova sprevrgel v enoumje in totalitarizem, zdaj pač drugačne ideološke barve, je neizogibno molčeče ali razglašeno politično soglasje med igralci na političnem odru. To soglasje izključuje uporabo in uzurpacijo oblasti, zahteva pa spoštovanje rezultatov svobodnih volitev in spoštovanje načel ustavnosti in zakonitosti (vladavina prava). To pa nadalje zahteva spoštovanje odločb ustavnega sodišča in tudi kakega mednarodnega sodišča za človekove pravice, spoštovanje politične neodvisnosti sodstva, če že ne tudi državnega tožilstva in policije, zagotovitev svobode sredstev javnega obveščanja, vsa potrebna zagotovila za učinkovito delovanje varuha človekovih pravic, in ne nazadnje, svobodno delovanje nevladnih organizacij za varstvo človekovih pravic.

Kar sem pravkar in nepopolno naštel, so pridobitve obče, politične in pravne kulture, do katerih se je zahodni del sveta dokopal v dvesto letih po francoski revoluciji, skozi vojne, revolucije, državne prevrate, inscenirane politične procese (Dreyfuss), še zlasti pa ob izkušnji in zaradi izkušenj s totalitarnimi režimi prve polovice našega stoletja. Že samo to zgovorno pripoveduje o političnosti in o imanentni protislovnosti procesov, katerih rezultanta je današnja stopnja razvitosti prava človekovih pravic. To pravo, oblikovano v ustavah in v zakonodaji posameznih držav, še zlasti pa v mednarodnih pravnih aktih, je dobilo zdaj, po moji sodbi, izjemen pomen. V določbah tega prava in v odločbah (judikaturi) mednarodnih nadzornih in sodnih institucij, so namreč podani dovolj trdni kriteriji legitimnosti oblasti in zakonodaje ter zakonitosti in pravičnosti pravne prakse. To seveda ne pomeni, da zakonodajni organ ali ustavno sodišče države, ki je ratificirala kakšen mednarodni pravni akt s področja človekovih pravic, ne bi mogla zdaj veljavnih kriterijev legitimnosti in/ali pravičnosti tudi preseči, bistveno je, da država ne more in se ne sme spustiti pod njihovo raven. Pa še več je treba reči, če namreč nastane spor o legitimnosti in/ali pravičnosti kakega ukrepa države, ki posega v človekove pravice in temeljne svoboščine, zdaj ni več mogoče svojih predstav in pojmovanj o legitimnosti in/ali pravičnosti razglašati za edinozveličavne ali celo v njihovem imenu preiti v boj na nož in v nasilje. Minimalni kriteriji legitimnosti in/ali pravičnosti so znani in razglašeni z mednarodnim pravom

človekovih pravic in z judikaturο mednarodnih nadzornih in sodnih institucij. Daleč sem od tega, da bi mednarodne pravne norme in stališča mednarodnih nadzornih in sodnih mehanizmov razglašal za nesporne in idealne. Toda kakršnekoli že so, so neprimerljivo bolj čvrst in zanesljiv kriterij, kot so tiste, ki si jih sproti izmišljajo ljudje v interesnih in političnih spopadih in jih razglašajo za legitimne in pravične. Tako sta in bosta politični in vrednotni vidik človekovih pravic tudi v prihodnje gonilno protislovje prava človekovih pravic. Norme in kriteriji, ki so zdaj uveljavljeni, so uveljavljeni zato, ker je bil s hudimi težavami in v dolgotrajnih postopkih, dosežen konsenz večine držav, ki pripadajo globalni (OZN) ali kakšni regionalni skupnosti držav. Naj torej ponovim: **človekove pravice sploh in vsaka posamezna so nadideološka, nadpolitična in nadnacionalna vrednotna in pravna kategorija**, ki nastaja polagoma v političnih spopadih: med ideološko, politično, nacionalno in vsakršno drugo strpnostjo in nestrpnostjo; med načeli pravne države (vladavine prava) in večno težnjo nosilcev oblasti in moči po njunem samovoljnem uporabljanju; med ravnotežjem politične in družbene moči in nenehno težnjo oblastnikov po uveljavitvi enoumja in totalitarnega obvladovanja vseh in vsega; med načelnim in praktičnim spoštovanjem človekovih pravic kot individualne in zato tudi kolektivne vrednote ter vsakovrstnimi negacijami teh pravic po načelu, da "dobri" nameni in vzvišeni cilji opravičujejo uporabo nedovoljenih sredstev zlasti na področju represije.

Človekove pravice in krivice

Druga potrebna razmejitev se nanaša na dejstvo, da ljudje na splošno slabo razločujejo "krivice", ki se jim dogajajo v njihovih odnosih z državo in nekaterimi njenimi upravnimi in sodnimi organi. Na človekove pravice se namreč sklicuje skoraj vsakdo, kdor izgubi kakšno pravdo pred sodiščem, ali je obsojen zaradi kakšnega kaznivega dejanja, ali mu kakšen upravni organ izda zavrnilno odločbo na njegovo zahtevo, naj mu prizna to ali ono pravico, za katero misli, da mu pripada. Seveda ne trdim, da se ljudem ne dogajajo preštevilne krivice v njihovih odnosih z državo in njenimi organi. To je starodaven problem in prav zato je na Švedskem že v prvi polovici prejšnjega stoletja nastala institucija ombudsmana, ki mu pri nas pravimo varuh človekovih pravic. Nekdo je za označitev vloge skandinavskega ombudsmana uporabil tole slikovito določitev: ombudsman je organ vlade ali parlamenta, ki vliva kapljice olja v birokratski mehanizem države, zato da bi ta v odnosu do državljanov tekel gladko, brez zavlačevanja, samovolje, nezakonitosti in korupcije, brez šikaniranja ljudi, grdega obnašanja uradnikov do državljanov itd. V takšni vlogi in pomenu so institucijo ombudsmana pozneje prevzele tudi skoraj vse evropske države. Toda v zadnjem desetletju sta se vloga in pristojnost ombudsmana začela širiti in dopolnjevati tako, da postaja tudi varuh človekovih pravic v tistem pomenu, ki jim ga dajejo ustavne in mednarodnopravne določbe o človekovih pravicah.

Pojem človekovih pravic in temeljnih svoboščin je namreč precej natančno določen z mednarodnim pravom človekovih pravic, ki ga sestavljajo na globalni ravni:

- Splošna deklaracija OZN o človekovih pravicah,
- Mednarodni pakt OZN o državljanskih in političnih pravicah,
- Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah.

Med regionalne mednarodnopravne instrumente o človekovih pravicah, ki so zgrajeni na omenjenih globalnih pravnih aktih, jih pa tudi presegajo, pa sodijo:

- Evropska konvencija o človekovih pravicah (z desetimi dopolnilnimi protokoli),

- Evropska socialna listina,
- Ameriška deklaracija o človekovih pravicah in dolžnostih,
- Afriška listina o človekovih in ljudskih pravicah.

Poleg pravkar naštetih temeljnih pravnih dokumentov obstaja še veliko število tako imenovanih subsidiarnih mednarodnih pravnih aktov v okviru OZN, ki se nanašajo na posamezne človekove pravice, kot na primer Konvencija o odpravi suženjstva, o prepovedi rasne in vsakršne drugačne diskriminacije, o prepovedi mučenja in nečloveškega ravnanja z ljudmi, o pravicah otrok, o prepovedi diskriminacije žensk, itd. Med vire mednarodnega prava človekovih pravic sodijo tudi konvencije, ki so bile sprejete v okviru Mednarodne organizacije za delo, kot na primer o prepovedi prisilnega dela, o svobodi sindikalnega združevanja, o enakosti plačila za delo žensk in moških itd.

Povedano v povzetku, na kratko in po sistematiki, ki bi lahko bila tudi drugačna, a zato nič manj utemeljena; gre za naslednje človekove pravice in svoboščine:

- **Pravica do fizične in psihične nedotakljivosti**, ki obsega: pravico do življenja, prostosti in varnosti, prepoved mučenja, nečloveškega in poniževalnega obravnavanja, prepoved suženjstva in prisilnega dela, svobodo gibanja, prepoved samovoljnega odvzema prostosti, pravico zapustiti svojo državo in se vanjo vrniti;
- **Pravica do svobode vesti, prepričanja in javnega izražanja**, ki obsega: svobodo veroizpovedi, mnenja, prepričanja in javnega izražanja, svobodo združevanja in mirnega zborovanja in sindikalnega organiziranja;
- **Pravica do pravne varnosti**, ki obsega: pravico do poštenega obravnavanja pred vsemi upravnimi organi in sodišči, vključno z domnevo nedolžnosti, pravico do obrambe in prepoved veljavnosti kazenskih zakonov za nazaj;
- **Pravica do nedotakljivosti zasebnosti in družinskega življenja**, kar vključuje tudi otrokove pravice;
- **Politične pravice**, ki obsegajo: pravico voliti in biti izvoljen, pravico sodelovati pri upravljanju javnih zadev;
- **Pravica do enakopravnosti**, vključno s prepovedjo vsakršne diskriminacije;
- **Ekonomске in socialne pravice**, ki obsegajo kot minimum: pravico do svobode izbire dela, pravico do primerne življenjske in socialne varnosti in do zdravstvenega varstva.

Spričo tega seveda ne gre za kršitev človekovih pravic v pravkar povedanem obsegu in vsebini, če pristojni državni organ nekomu ne izda na primer gradbenega dovoljenja, ali dovoljenja za posest orožja. Seveda je mogoče, da je negativna odločba nezakonita ali vsebinsko napačna, toda za popravo takšnih napak so v pravnem sistemu določene redne in tudi izredne pritožbene poti. Možno je, da je tudi zadnja instanca, ki je odločala o zadevi, prezrla kakšno dejansko ali pravno napako prejšnjih odločb, zato pa ima prizadeti možnost na ustavno sodišče vložiti ustavno pritožbo zaradi kršitev kake človekove pravice. Toda v takšnem primeru bo ustavno sodišče najprej proučilo, ali se pritožba nanaša na kakšno z ustavo določeno in varovano človekovo pravico. V nadaljnjo obravnavo bo sprejelo samo takšne pritožbe, vse druge pa bo na pragu zavrnilo, razen v primeru, ko bi se pokazalo, da pritožniku v vseh prejšnjih postopkih ni bilo zagotovljeno pošteno obravnavanje. Toda tudi takrat ne bo sporna v prvi vrsti vsebina napadene odločbe, marveč predvsem morebitna kršitev procesnih določb, ali drugače povedano, kršitev pritožnikove pravice do poštenega obravnavanja.

Posebnosti prava človekovih pravic

Iz tega je razvidno, da je treba pojem človekovih pravic razumeti in obravnavati kot novo in posebno vejo prava, ki je drugačna od vseh drugih pravnih disciplin. Vse druge veje prava obsegajo določbe, ki jih država naslavlja na posameznike, ko jih podreja kakim splošnim pravilom vedenja in ravnanja, določa njihove takšne ali drugačne dolžnosti in pravice, določa organe, ki so pristojni za odločanje o teh dolžnostih in pravicah, sankcije za kršitev itd. Pravo človekovih pravic pa deluje v obrnjeni smeri. Pravodajalec je, simbolično povedano, pravzaprav človek posameznik, ki od države-oblasti zahteva, da samo sebe omeji pri izvajanju njene oblasti in moči, zahteva, naj zagotovi spoštovanje ustavnih norm, s katerimi so zavarovane človekove pravice in temeljne svoboščine, naj sankcije za njihove kršitve uveljavi zoper samo sebe oziroma zoper tiste nosilce oblasti, ki jo zlorablajo za kršitev človekovih pravic.

Pravo človekovih pravic je torej izrazito ambivalentno. Država, oblast se namreč pojavlja hkrati kot varuh in kot poglobitni možni kršitelj človekovih pravic. Od tod tudi izvira znamenito reklo: Kdo nas bo varoval pred varuhi? To protislovje je teoretično mogoče presegati na dveh ravneh, na domači in mednarodni. Po tem vrstnem redu je tudi v resnici potekal zgodovinski proces nastajanja prava človekovih pravic. Najprej so sredi 19. stoletja nastale ustave kot neke vrste pogodbe med človekom in državo, s katerimi so se nosilci oblasti obvezali same sebe omejiti zaradi človekovih pravic in temeljnih svoboščin. V stoletju in pol je potem postopoma nastajal sistem, ki mu danes na kratko rečemo demokratična pravna država in ki obsega politični pluralizem, občasne poštene, splošne in tajne volitve, delitev oblasti, ki vključuje ravnotežje politične moči, politično neodvisno sodstvo, sodno varstvo človekovih pravic, ustavno sodno kontrolo ustavnosti in zakonitosti, svobodo sredstev javnega obveščanja, varuha človekovih pravic in svobodo delovanja nevladnih organizacij za varstvo človekovih pravic.

Kljub takšnemu sistemu "zavor in ravnotežij" pa ostaja velika in realna nevarnost za politizacijo in instrumentalizacijo človekovih pravic v notranjih interesnih spopadih in v spopadih za oblast. O tem je svet ob koncu druge svetovne vojne dobil prepričljiva dokazila v nastajanju, načinu polastitve oblasti in zlorabi totalitarne oblasti italijanskega fašizma, nemškega nacizma in sovjetskega boljševizma. Zato je takrat dozorela že precej prej nastala zamisel o prenosu norm za spoštovanje in varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin na mednarodnopravno raven. Splošna deklaracija OZN o človekovih pravicah iz leta 1948 je tako omogočila in odprla proces nastajanja mednarodnega prava človekovih pravic, katerega poglobitne, pravno obvezujoče sestavine v obliki številnih mednarodnih pogodb so bile že omejene. Pri tem pa je bistvenega in odločilnega pomena to, da so bili z mednarodnimi pravnimi akti ustanovljeni tudi mednarodni mehanizmi za nadzorovanje tega, kako države podpisnice v svojem notranjem pravu in v pravni praksi spoštujejo obveznosti, ki so jih prevzele. Ti mehanizmi so različni glede na njihovo učinkovitost in dejanski vpliv na zakonodajo, pravno prakso in politiko držav. Komisija OZN za človekove pravice, ki skrbi za uveljavljanje Splošne deklaracije, lahko reagira na splošni moralni in politični ravni, kadar ugotovi, da v kakšni državi grobo, sistematično in masovno kršijo človekove pravice, ki so določene v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah. Komite za varstvo človekovih pravic, ki ga določa Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, obravnava tudi individualne pritožbe državljanov držav, ki so ratificirale Dopolnilni protokol k omenjenemu paktu in so tako priznale Komiteju neke vrste jurisdikcijo. Ta se izraža v obliki diskretnih intervencij Komiteja pri vladah obdolženih držav in v obliki občasnih

poročil Komiteja o kršitvah človekovih pravic v določenih državah, kar pomeni hud moralni in politični pritisk na tako državo.

Toda najdlje sta v tem pogledu šli evropska in ameriška konvencija o človekovih pravicah. Obe konvenciji sta ustanovili mednarodni sodišči za človekove pravice, katerih odločbe so dokončne in za države podpisnice obvezujoče.

Ustanovitev in delovanje mednarodnih sodišč za človekove pravice je zagotovo doslej najvišji dosežek na področju mednarodnega političnega in pravnega sodelovanja ter obenem tudi tisti odločilni pogoj, ki je dal mednarodnim dokumentom o človekovih pravicah naravo mednarodnega prava človekovih pravic. To velja ne glede na to, da je ameriško sodišče s sedežem v Costarici (San Hose) v primerjavi z evropskim (s sedežem v Strasbourgu) veliko manj "produktivno". Evropsko sodišče za človekove pravice je v desetletjih svojega obstoja izdalo že lepo število zelo daljnosežnih odločb (približno 400). S pogledom nazaj je mogoče reči, da so države podpisnice Evropske konvencije te odločbe praviloma spoštovale v posameznih primerih, prav tako pa so v odločbah izražena načelna stališča upoštevale tudi v svoji zakonodaji, pravni praksi in v svoji politiki.

Seveda ni mogoče in tudi ni treba idealizirati delovanja takšne naddržavne sodne institucije, kakršna je Evropsko sodišče za človekove pravice. Glede na to, da v to sodišče vsaka država članica Sveta Evrope imenuje po enega "svojega" sodnika, je jasno, da mora to sodišče odločati s konsenzom ali vsaj z veliko večino glasov. Razumljivo je, da vsak sodnik tega sodišča prinese s seboj standarde splošne in pravne kulture svoje države, in sprejeto stališče je lahko le tisti minimum, ki je sprejemljiv za vse ali vsaj za večino. Toda sorazmerno veliko število in daljnosežnost odločb Evropskega sodišča kaže na dokaj visoke in enotne standarde in norme, ki veljajo v Evropi, in to je zagotovo pogoj za njegovo ustvarjalno delovanje. Majhno število in manjša pomembnost odločb ameriškega sodišča je po vsej verjetnosti posledica velikih razlik glede obče in pravne kulture ter standardov glede varstva človekovih pravic med ameriški državami. Očitno je tam veliko težje doseči soglasje ali vsaj večino pri sodnikih, ki prihajajo iz tako različnih okolij.

Odločbe Evropskega sodišča za človekove pravice zaradi omenjenih okoliščin seveda niso dosleden in konsistenten sistem standardov in norm, v katerem ne bi bilo praznin, nedoslednosti in tudi nasprotij. Vsi komentatorji sodne prakse Evropskega sodišča poudarjajo dinamičnost prava človekovih pravic, kakor nastaja in se razvija v svoji normativni podobi (deset protokolov k originalnemu besedilu Konvencije) in v podobi sodne prakse Evropskega sodišča. To pomeni, da Evropsko sodišče svoja stališča tudi spreminja in dopolnjuje skladno z novimi standardi varstva človekovih pravic, ki nastajajo v državah članicah Sveta Evrope. Če je bilo Evropsko sodišče pred desetletji še razumevajoče za težave Združenega kraljestva v zvezi z irskim terorizmom, se v zadnjih letih stališča zaostrujejo in koncesij učinkovitosti na račun človekovih pravic je vedno manj. Evropsko sodišče je na primer že sredi leta 1993 zavrnilo argument danske vlade, češ da je morala uporabiti represivna sredstva zoper nacionalistične in rasistične izpade skupine obritoglavcev na danski televiziji, ker odpor civilne družbe zoper takšne pojave ni bil dovolj močan. Skoraj ne dvomim, da bi Evropsko sodišče zdaj odločilo drugače, ker se je jeseni leta 1993 začela evropska kampanja zoper vsakršno nestrpnost, ki so jo spodbudili šefi držav in vlad držav članic Sveta Evrope na sestanku oktobra 1993 na Dunaju. Takšna je pač resničnost in pravkar omenjene "slabosti" sodne prakse Evropskega sodišča prav nič ne zmanjšujejo njenega pomena in predvsem ne morejo biti argument za to, da naša država ne bi izvajala obveznosti, ki jih je prevzela s podpisom Evropske konvencije o človekovih pravicah. Te obveznosti obsegajo v prvi vrsti uskladitev naše notranje

zakonodaje in pravne prakse z določbami Konvencije ter s standardi in normami, ki izhajajo iz sodne prakse Evropskega sodišča. Pri tem ni nobene potrebe, da bi se Slovenija počutila manjvredno, kajti vsaj na kazenskopravnem področju in seveda na normativni ravni, je naša zakonodaja povsem primerljiva s tisto, ki je v veljavi v drugih državah članicah Sveta Evrope. Zato lahko Slovenija docela enakopravno sodeluje v organih Sveta Evrope in ni malo področij, na katerih je lahko za zgled.

Pravo človekovih pravic je bilo seveda najprej notranje pravo posameznih držav in od tu so v mednarodnopravne akte prodrli pojmi in posamezni pravni instrumenti, namenjeni varstvu človekovih pravic. Toda potem, ko so postali pojmi Evropske konvencije o človekovih pravicah, so postali avtonomni. Evropsko sodišče jim je s svojo razlago dalo vsebino in zdaj jih države članice ne morejo več razlagati po svoje in drugače. To pa je izjemno velik premik, saj pomeni preboj načela o suvereni represivni oblasti držav in o njihovi suvereni zakonodaji. To je obenem tudi preboj doktrine, po kateri je mednarodno pravo instrument, namenjen izključno urejanju razmerij med suverenimi državami in nikakor ne poseganju v notranja politična in pravna razmerja v posameznih državah. Preboj tradicionalnih načel in dogem se je do zdaj posrečil edino na področju prava človekovih pravic. Kljub vsem dolgoletnim prizadevanjem številnih pravnikov in kljub grozovitosti hudodelstev na ozemlju nekdanje Jugoslavije se kaj takšnega na področju vojnega in humanitarnega prava do zdaj ni posrečilo. Ustanovitev Mednarodnega sodišča za hudodelstva zoper človečnost in vojna hudodelstva, storjena v nekdanji Jugoslaviji, je sicer poskus takšnega preboja, a je ostal na pol poti, če ne celo na samem začetku. Drugače pa je glede človekovih pravic. Vprašanje, kako kakšna država obravnava svoje državljane in ljudi sploh ter zdaj že tudi manjšine, ni več izključno njena notranja stvar, marveč je stvar mednarodnega prava in mehanizmov za nadzorstvo, ki jih je to pravo vzpostavilo.

Pravo človekovih pravic je specifično tudi zato, ker za njim kot porok za njegovo uresničevanje ne stoji kakšna naddržavna policijska ali vojaška moč. To pravo je pogodbeno pravo, zgrajeno je na konsenzu držav podpisnic posameznih mednarodnih pravnih instrumentov. To pomeni, da je uveljavljanje tega prava odvisno od moralne, in ne fizične prisile. Morda daje prav to – vsaj v državah, ki pripadajo istemu kulturnemu in civilizacijskemu krogu – še večjo avtoriteto standardom in normam za spoštovanje in za učinkovito varstvo človekovih pravic.

Na podlagi tu zelo na kratko označenih lastnosti prava človekovih pravic je razvidno, da ima to pravo vse sestavine, ki ga oblikujejo kot posebno pravno disciplino, in sicer vsebinske (materialne), proceduralne, organizacijske in izvršilne določbe.

Vsaj kar zadeva Evropo in države, ki so članice Sveta Evrope, je torej mogoče ponoviti trditev, da priznavajo obstoj in obvezno veljavnost standardov in norm, ki so oblikovani v Evropski konvenciji in v sproti nastajajoči sodni praksi Evropskega sodišča za človekove pravice. Tako pa te države priznavajo te standarde tudi kot kriterije legitimnosti domačega prava in pravne prakse v območju človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

Literatura:

- Drzemczewski, Andrew. 1985.
European Human Rights Convention in Domestic Law.
Oxford: Clarendon Press.
- Duffy, Peter. 1992.
The Police and the European Convention on Human Rights.
Strasbourg: Directorate of Human Rights.
- Grotarian, Andrew. 1992.
Article 6 of the European Convention on Human Rights. The Right to a Fair Trial.
Strasbourg: Human Rights Information Centre.
- Kavčič, Igor, ur. 1992.
Nova ustavna ureditev Slovenije.
Ljubljana: Pravna fakulteta.
- Matescher, Franz in Herbert Petzold. 1990.
Protecting Human Rights: The European Dimension.
Köln: Carl Heymans Verlag.
- Rovšek, Jernej, ur. 1993.
Slovenija in Evropska konvencija o človekovih pravicah.
Ljubljana: Svet za varstvo človekovih pravic.
- Sieghart, Paul. 1992.
The International Law on Human Rights.
Oxford: Clarendon Press.

UUBO
BAVCON

ABSTRACT

AN OUTLINE OF HUMAN RIGHTS LAW AS A NEW LEGAL DISCIPLINE

After the second world war, human rights and fundamental freedoms have acquired the status of a new, and in many aspects specific, internal and international legal discipline. They have obtained the status of so-called valid or positive law, which has its substantive, procedural, organizational, and executive components. The law on human rights has to be distinguished from human rights as a political slogan, although of course legal norms protecting human rights have been made in political conflicts. It is also necessary to distinguish between the notion of human rights and the notion of "wrongs". Not every wrong occurring to the people in relation to the state is a violation of a legally protected human right. The article examines the contents and scope of those human rights which are constitutionally enacted and defined by international legal acts, particularly by the *Treaty on Civil and Political Rights* and the *European Convention on Human Rights*. The establishment and activities of international supervisory and judicial mechanisms, e.g., the European and the American Court of Human Rights, represent the most important achievement in international political and legal cooperation, and the fundamental condition of the international law on human rights. After the state signatories of the European and American Convention on Human Rights recognized the legislative power of institutions above the state, they also recognized – by establishing international supervisory mechanisms and international courts in particular – their jurisdiction. In the history of humanity, this was the first break-through of the absolute primacy of state sovereignty, and of the doctrine of international law as a regulative instrument in relations among the sovereign states. The norms of international law on human rights and the judicial practice of international supervisory institutions and courts represent a reliable and firm criterion to assess the legitimacy of internal legislation and legal practices in individual countries.